

Алла Соляник

**Аналітичний огляд змісту бібліотекознавчих розділів
«Вісника Харківської державної академії культури» (1999—2002)**

У 1999 р. під назвою «Вісник Харківської державної академії культури. Серія «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформатика» відновлено видання фахової наукової збірки, яка протягом трьох десятиліть (з 1964 по 1992 рр.) виходила на базі Харківського державного інституту культури (нині — академії культури) і була відома бібліотекознавчій спільноті як республіканський міжвідомчий науково-методичний збірник «Бібліотекознавство і бібліографія». На цей час вийшло в світ шість випусків «Вісника ХДАК». Кожний черговий випуск стимулює надходження до редакційної колегії все більшої кількості рукописів від науковців та практиків документно-комунікаційної сфери. Серед авторів статей як маститі корифеї — представники не лише харківської, але й київської, московської, рівненської наукових та освітянських бібліотекознавчих шкіл, так і молоді науковці, аспіранти, для яких публікація на сторінках «Вісника» — перший крок у науку.

Змістовне розмаїття матеріалів збірки, присвячених актуальним проблемам теорії та практики функціонування складових системи соціальних комунікацій суспільства, сприяє активізації інтеграційних процесів у документно-комунікаційній сфері, взаємозбагаченню і взаємовикористанню накопичених фахівцями знань та досвіду, генерації нових ідей. Серед найпопулярніших тематичних рубрик збірки: «Бібліотекознавство», «Документознавство», «Інформатика», «Бібліотечно-інформаційна освіта», які з випуску в випуск, традиційно повторюючись та збільшуючись за обсягом, стали своєрідною трибуною апробації результатів науково-методичних розвідок працівників різних документно-інформаційних структур. Не випадково постановами ВАК України від 8 червня 1999 р. та 9 лютого 2000 р. «Вісник ХДАК» затверджено як фахове видання з історичних та педагогічних наук.

П'ять випусків збірки містять понад 130 статей, з них 26% присвячено проблемам бібліотекознавства та бібліографознавства, 23% — питанням документознавства та інформатики, 18% — бібліотечно-інформаційній та культурологічній освіті.

Соляник А. А., к. п. н., доцент кафедри книгознавства та фонітознавства Харківської державної академії культури.

Інші стосуються питань музеєзнавства, історіографії України, висвітлюють найцікавіші аспекти теорії та історії культури.

Перший випуск збірки наукових праць редакція відкриває статтею ректора ХДАК проф. В. Шейка та декана факультету бібліотекознавства та інформатики проф. Н. Кушнарєнко — «Відродження фахової збірки на новій інформаційній основі», де висвітлено історію, принципів засади та проблематику видання, обґрунтовано стратегічні напрями його розвитку на перспективу, які нині виправдовуються. Цей випуск цінний перш за все статтями вітчизняних корифеїв — В. Ільганаєвої, С. Кулєшова, Н. Кушнарєнко, М. Сенченка, М. Слободяника, Г. Швецової-Водки, які піднімають на сторінках збірки принципові теоретико-методологічні питання перспектив розвитку документно-комунікаційної сфери в умовах інформатизації, аналізують сучасні підходи до визначення, функцій і концепцій документа як провідного засобу соціальних комунікацій.

Інноваційним змістовним навантаженням характеризуються публікації молодих науковців — В. Маркової «Культурологічна рецепція бібліотечного обслуговування етнічних меншин», О. Кобєлева «Бібліометрія — один із шляхів оптимізації бібліотекознавчих досліджень», С. Сищенко «Еволюція уявлень про книгознавство як наукову дисципліну». Значний обсяг випуску займають статті з проблем прикладної інформатики, в яких з системних позицій розглянуто роль і місце Інтернет (Б. Смолянський), автоматизованих бібліотечних технологій (І. Фоменко) та баз даних (Л. Філіпова) у розвитку сучасної світової інформаційної інфраструктури.

Другий випуск «Вісника» відкриває стаття Ю. Столярова «Соціальні комунікації: розвиток в інформаційному просторі», де узагальнено перший досвід класифікації соціальних інституцій з документознавчих позицій, розкрито сутність закону документаційного забезпечення соціальних комунікацій, що посилює життєздатність документаційної парадигми розвитку бібліотечної галузі.

У розділі «Інформатика» привертає увагу стаття В. Ільганаєвої «Еволюція технологічної та цільової бази інформаційного менеджменту», де роз-

© Соляник А. А., 2002

криті сутність і значення феномену управління інформацією, охарактеризовані основні етапи інформаційного менеджменту в контексті уявлень про інформаційну взаємодію у суспільстві, змін інформаційних технологій і завдань управління інформацією на різних рівнях організаційних систем.

Низка статей цього випуску присвячена висвітленню корисного для вітчизняних фахівців закордонного досвіду створення цифрових бібліотек (С. Арчакова), особливостей застосування автоматизованих технологій розповсюдження сільськогосподарської науково-технічної інформації (В. Дерлеменко), параметрів ефективності використання баз даних медико-біологічного профілю (Т. Жулід). Цікавими є матеріали, що знайомлять з результатами вивчення динаміки документного потоку з питань книгознавства та поліграфії в Україні за період з 1922 по 1996 рр. (С. Сищенко), вітчизняного документного потоку видань медичної тематики з 1918 по 1997 рр. (Т. Білякова), особливостей складу та структури краєзнавчого фонду наукових бібліотек України (І. Ганзя).

Розвитку бібліотекознавчої думки в Україні у 1920-ті рр. присвячена стаття Р. Драгана; комплексні проблеми формування бібліографознавства як наукової дисципліни у контексті внеску українських фахівців у розвиток бібліографознавчої думки розглядає Л. Глазунова.

Останній розділ випуску — «Бібліотечно-інформаційна та культурологічна освіта» містить як широкий погляд на сучасні проблеми та системну ієрархію цінностей освіти і культури (В. Шейко), так і аналіз окремих аспектів вдосконалення підготовки сучасних кадрів вищої кваліфікації (Н. Кушнарєнко, А. Соляник, Н. Мельник та ін.).

Третій випуск «Вісника» містить великий блок статей аспірантів факультету бібліотекознавства та інформатики ХДАК. Тематика цих статей відбиває широту й актуальність проблематики досліджень молодих науковців. Так, В. Кобелєв розкриває методику застосування бібліометричного аналізу для вивчення кількісного та змістовного аспектів вітчизняного бібліотекознавства. Цінність публікації в тому, що вперше як об'єкт бібліометричного дослідження обрано низку галузевих монографій сучасних українських бібліотекознавців — В. Ільганаєвої, С. Кулешова, В. Пашкової, М. Слободяника, А. Чачко.

Спираючись на результати соціологічного дослідження краєзнавчих потреб користувачів обласних універсальних наукових бібліотек, С. Денисенко на сторінках збірки характеризує основні групи споживачів бібліотечних про-

дуктів і послуг у сфері краєзнавства. Т. Галамага, аналізуючи попит на художню літературу читачів підліткового віку, доводить необхідність створення бібліотечних програм літературного розвитку підлітків, які відповідали б індивідуальним задаткам, потребам і нахилам кожного читача.

У статті Т. Булах «Селекція документів у фонди сучасних бібліотек» розглядаються загальні критерії та методика відбору у бібліотечний фонд документів не тільки на традиційних, але й на електронних носіях інформації. Актуальні проблеми конверсії каталогів бібліотек харківських вузів — тема статті В. Щабельник, яка підкреслює необхідність кваліфікованої методичної допомоги щодо перевірки практикою шляхів конверсії, єдиного програмного, лінгвістичного забезпечення та розробки державних стандартів стосовно надання бібліографічної інформації через зведені електронні бібліотечні каталоги.

Ю. Петрухно, характеризуючи директивну та кооперативну моделі управління, намагається сформулювати концепцію лідерства у контексті бібліотечного колективу, але, не показуючи специфіки навколишнього фахового середовища, робить висновки про те, що керівник як головний суб'єкт управління колективом має бути офіційним лідером. Неофіційні лідери, на її думку, теж виконують позитивну роль в колективі як ерудовані, ініціативні працівники, фахівці своєї справи.

З результатами дослідження індивідуально-характерологічних особливостей студентів факультету бібліотекознавства та інформатики ХДАК, проведеного з метою розробки підходів до фахової психопрогностики в системі профвідбору, знайомить стаття С. Арчакової «Значення індивідуально-особистісних рис студента у формуванні бібліотекаря-професіонала». Визначені дослідницею характеристики індивідуальних особливостей студентів з різними типами акцентуації характеру дозволяють запропонувати обстеженим певні види бібліотечної діяльності, допомогти у визначенні майбутньої спеціалізації, розробити науково-методичні рекомендації з метою підвищення успішності студентів, поліпшення перспектив їх працевлаштування, організації спеціалізованої студентської психологічної служби. Тему про напрям вдосконалення підготовки бібліотечно-бібліографічних кадрів продовжує на сторінках «Вісника» С. Сищенко, яка, аналізуючи сучасний стан змісту та структури книгознавчого компонента бібліотечної освіти, звертає увагу на необхідність скоординованості в ході розробки профільними закладами вищої освіти

концептуальних засад та програмно-методичної документації в організації процесу навчання.

Розділ «Документознавство. Інформатика» відкриває стаття Є. Медведєвої, присвячена вимогам інформаційного суспільства до морально-етичних відносин між суб'єктами документальної комунікації: свободі доступу до інформації, її конфіденційності, доцільності інформаційних потреб, захисту особистості від надмірностей інформаційного споживання. Авторка підкреслює, що дотримання цих основних морально-етичних принципів демократичного суспільства у повсякденному житті — це показник рівня інформаційної культури, досягнутої світовим співтовариством, державою або конкретною особистістю.

Не менш значущу проблему функціонування сучасної інфосфери порушує В. Маркова у статті «Книга і час (спроба постановки культурологічного питання)». У жанрі філософського есе вона простежує взаємозалежність феномена Книги і сприймання часу на фоні змін типів культур, констатуючи, що форма класичної книги вже не відповідає вимогам епохи постмодерну, для якого більш придатний не лінійний текст, а багатомірний інформаційний простір, зітканий із цитат, що відсилають до тисяч документальних джерел.

З авторською концепцією змісту, структури та методики викладання курсу «Інформаційний менеджмент і маркетинг» знайомить стаття І. Давидової «Управління інформацією — інноваційність фахової свідомості». Змістовно вона пов'язана з наступним розділом збірки — «Бібліотечно-інформаційна освіта», присвяченого 70-річчю ХДАК та 75-річчю підготовки в Україні бібліотечних фахівців. Серед статей, що висвітлюють історію виникнення та розвитку провідних профільних кафедр факультету бібліотекознавства та інформатики — кафедри бібліотекознавства (стаття ветеранів ХДАК С. І. Волкової, Т. П. Самійленко) та бібліографознавства (Н. Ф. Колосової і І. С. Трушевської), еволюцію заочної форми підготовки бібліотекарів-бібліографів вищої кваліфікації (Н. М. Березюк, В. А. Мільман). Цей розділ містить також публікації про сучасні напрями модернізації та підвищення ефективності навчального процесу на факультеті — можливості впровадження у навчання автоматизованих бібліотечних технологій (А. Соляник, І. Фоменко), використання Інтернет-технологій (Н. Сімейкіна), перспективи трансформації стратегій навчання під впливом змін інформаційного середовища (В. Карнаушенко, Алі Тавальбех).

У розділі «Рецензії» Н. Кушнарєнко пози-

тивно відгукнулася на вихід монографії В. Дерлеменка «Розповсюдження сільськогосподарської науково-технічної інформації» (К., 1999. — 410 с.), охарактеризувала її як цікаве, корисне і своєчасне фахове видання.

Більшість статей четвертого випуску збірника наукових праць «Вісник ХДАК» присвячені загальним проблемам теорії та історії культури, розвитку музеєзнавства, пам'ятниковознавства, характеристиці джерел української історіографії. Серед публікацій бібліотекознавчого напрямку привертають увагу статті Н. Кушнарєнко та А. Соляник, присвячена сучасному стану і тенденціям розвитку бібліотечно-інформаційної освіти в США, С. Сищенко «Книжкова комунікація як базова компонента професійної книгознавчої підготовки бібліотечних фахівців», О. Адайкіної, яка наголошує на необхідності цілісного бібліографічного забезпечення галузі художньої культури.

Історичний аспект бібліографознавчої проблематики цікаво висвітлений у статті О. Щербіної «Бібліографія у науковій спадщині Д. І. Багалія». Однак найцікавішою з точки зору історичної свідомості, притаманній сучасній людині, є стаття В. Маркової, присвячена парадоксам інформаційного суспільства, яка містить аналіз змісту поширених нині за кордоном утопій електронної цивілізації, створених О. Тоффлером, М. Маклюєном, Б. Інслі, У. Еко та ін. Ці утопії, на думку авторки, є наслідком прагнення сучасної самотньої людини повернути втрачену єдність, подолати «дискретність», «фрагментарність», «розсіювання», «хаотичність» постмодерністського стану культури.

П'ятий випуск «Вісника» містить у розділах «Бібліотекознавство. Бібліографознавство», «Документознавство» 20 статей відповідної тематики. Перший блок статей присвячений проблемам адаптації вітчизняних бібліотек до функціонування у ринкових умовах. Н. Кушнарєнко в статті «Бібліотека в новій системі економічних відносин» своєчасно привертає увагу фахівців до того, що госпрозрахункова діяльність бібліотеки має не лише економічний, а й соціальний аспект і повинна здійснюватися на поєднанні інтересів користувача і бібліотекаря. І. Давидова, розглядаючи економічні механізми регулювання ринку інформаційних продуктів та послуг, наводить аргументи щодо необхідності внесення певних коректив у сучасну податкову, фінансово-кредитну та інвестиційну політику України відносно сфери інформаційної діяльності.

Важливим інструментом регулювання відносин бібліотек та користувачів у ринкових умовах є методи «паблік рилейшинз». Проте в статті

Н. Ворожейкіної «PR-діяльність у бібліотеці» слабо розкрита їх специфіка, особливості та проблеми застосування даних методів в практиці роботи вітчизняних бібліотек.

Глобальним проблемам сучасного бібліотекознавства присвячені статті О. Башун «Бібліотека нового тисячоліття: прогнози та перспективи», Х. А. Ріада «Національна бібліотека в системі формування та управління бібліотечно-інформаційними ресурсами», де автори окреслюють можливі напрями трансформації бібліотек в умовах створення єдиного інформаційного простору.

Переваги та недоліки дистанційного доступу порівняно з придбанням у бібліотечні фонди традиційних документів розглядає у своїй статті Т. Булах. Тематично перетинається з нею публікація А. Соляник, що висвітлює передумови зародження складових системи документопостачання бібліотек в контексті визначення закономірностей їх подальшого розвитку під впливом новітніх засобів документування та розповсюдження інформації. У статті Мохаммада Алі виявлено першочергові проблеми, пов'язані з особливостями електронного документа як об'єкта формування документних ресурсів бібліотек.

Важливі аспекти діяльності галузевих бібліотек висвітлюють у своїх публікаціях В. Дерлеменко, обгрунтовуючи необхідність створення на базі вітчизняних ресурсів віртуальної сільськогосподарської бібліотеки, а також Т. Білякова, виявляючи сучасний стан та перспективи розвитку медичних бібліотек Харківщини. С. Денисенко знайомить з досвідом ОУНБ щодо вивчення та задоволення соціокультурних краєзнавчих потреб користувачів, Т. Жулід розкриває можливості вузівської бібліотеки у створенні власних електронних продуктів з метою поліпшення документно-інформаційного забезпечення навчального процесу.

Важливі бібліографознавчі питання висвітлює Є. Медведєва, аналізуючи підходи до співвідношення універсального та галузевого обліку статей у системі поточної національної бібліографії. О. Адайкіна наголошує на необхідності цілісного бібліографічного забезпечення галузі художньої культури в Україні.

Про можливість використання результатів бібліометричних досліджень галузевих документних потоків для оптимізації комплектування бібліотечних фондів відповідної тематики фахівці дізнаються з публікацій Ю. Манжура та О. Андрющенко.

У шостому випуску «Вісника ХДАК» опубліковано десять статей з проблем бібліотекознавства та бібліографії і шість статей, присвя-

чених актуальним аспектам розвитку документознавства та інформатики. Серед авторів як відомі науковці — Г. Швецова-Водка, В. Ільганаєва, В. Дерлеменко, І. Шевченко, так і майбутні кандидати наук — О. Кобелєв, С. Сищенко, О. Володькова, С. Денисенко та ін.

Продовжуючи багаторічну дискусію, присвячену класифікації соціальної інформації, Г. Швецова-Водка пропонує нові підходи до побудови багатоаспектної фасетної класифікації інформації, запрошує фахівців до її обговорення, уточнення та доповнення. В. Ільганаєва відокремлює основні етапи становлення державної інформаційної політики, визначаючи їх взаємозв'язок з періодизацією розвитку інформаційних технологій, формулює завдання сучасного етапу становлення інформаційного суспільства — етапу управління інформацією.

Однією з найцікавіших в розділі «Бібліотекознавство. Бібліографознавство» є стаття О. Кобелєва, де на фоні аналізу еволюції кількісно-якісних методів пізнання у науці доведено висновку, що загальною тенденцією розвитку сучасного бібліотекознавства є різке збільшення значення теоретичних досліджень, поглиблення процесу їх формалізації (математизації, логізації, кібернетизації тощо).

Актуальній проблематиці присвячені статті І. Давидової («На шляху до електронної бібліотеки: правові питання»), В. Дерлеменко («Розповсюдження в Україні продуктів світового сільськогосподарського інформаційного центру (WAICENT) ФАО (ООН)»), І. Шевченко («Перспективи розвитку післядипломної інформаційної освіти в Україні») та ін.

Більшість статей, опублікованих у розглянутих випусках «Вісника ХДАК» (розділи «Бібліотекознавство. Бібліографознавство», «Документознавство. Інформатика») мають суттєве значення для розвитку вітчизняної бібліотечно-інформаційної теорії, практики та освіти. На майбутнє редакція чекає від авторів більше статей загальнотеоретичного характеру, в яких би аналізувалася державна політика у галузі, піднімалися проблеми термінології та стандартизації документно-інформаційної сфери, глибше висвітлювався досвід, проблеми та перспективи впровадження у практику автоматизованих бібліотечних технологій. Але головне вже відбулося — збірка існує, постійно підвищує свій рейтинг, прагне продовжувати та розвивати кращі традиції колишнього республіканського міжвідомчого науково-методичного збірника «Бібліотекознавство і бібліографія», надаючи можливість професіоналам висловлювати власні погляди з актуальних фахових питань.